

Gezocht: m/v voor gezin en arbeid

Carton, A. (2003), *Gezocht: m/v voor gezin en arbeid. Vlamingen en hun opvattingen over de combinatie gezin en arbeid in 2002*. In: *Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Vlaanderen gepeild!*, Brussel: Administratie Planning en Statistiek, pp. 311-344.

De feitelijke gegevens over de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen en de verdeling van gezins- en beroepsarbeid over beide geslachten zijn aan het begin van de 21ste eeuw genoegzaam bekend. Maar hoe staat het met de opvattingen over deze rolverdeling bij de doorsnee Vlaming? Denken mannen en vrouwen hetzelfde en is een positieve houding tegenover een betere taakverdeling ook voldoende om de daad bij de houding te voegen? Wanneer zouden vrouwen buitenshuis moeten werken tijdens verschillende levensfasen? Op deze en andere vragen poogt het artikel een antwoord te formuleren.

De jaarlijkse APS-survey naar sociaal-culturele verschuivingen in Vlaanderen

De APS-survey 'Sociaal-culturele verschuivingen in Vlaanderen' is een jaarlijkse survey bij een representatieve steekproef van 1 500 Nederlandstalige Belgen in het Vlaamse Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De survey peilt naar waarden, opvattingen en overtuigingen van Vlamingen met betrekking tot maatschappelijke en beleidsrelevante thema's. De survey werd geconcepieerd in 1995, in opdracht van de Vlaamse Regering en ontwikkeld door de Administratie Planning en Statistiek met ondersteuning van een wetenschappelijk begeleidingscomité, samengesteld uit professoren van de Vlaamse universiteiten. De eerste survey werd uitgevoerd in 1996. Sindsdien is het een belangrijk instrument voor een jaarlijks aftasten van de sociaal-culturele omgeving van de Vlaamse overheid.

De surveydata zijn grondstof voor *beleidsvoorbereiding- en evaluatie* en voor *wetenschappelijk onderzoek*.¹ Resultaten van de bevraging verschijnen in de jaarlijkse uitgave VRIND (Vlaamse Regionale Indicatoren).² Meer diepgaande analyses van de surveygegevens worden om de twee jaar voorgesteld tijdens het colloquium 'Vlaanderen gepeild'.³

Sinds 2002 participeert Vlaanderen als regio aan het internationale onderzoeksprogramma 'International

Social Survey Programme (ISSP)'. In de jaarlijkse APS-survey van 2002 is voor het eerst een vragenmodule met als thema "Familie en veranderende genderrollen" opgenomen. In concreto laat de interviewer van de APS-survey, na het afnemen van de mondelinge vragenlijst een schriftelijke vragenlijst achter. Deze vragenlijst wordt door de respondent ingevuld en via een omslag terugbezorgd. Dankzij een goede opvolging is de respons met 92% (1 354 ontvangen drop-offs op 1 477 afgewerkte interviews) meer dan behoorlijk te noemen. De analyse die hier wordt voorgesteld, is voornamelijk gebaseerd op gegevens uit de schriftelijke vragenlijst.

Feitelijke gegevens

De maatschappelijke rollen en opvattingen van mannen en vrouwen zijn niet ongewijzigd gebleven. De vrouwen hebben inmiddels stemrecht ver-

worven en mede dankzij overheidscampagnes en structurele wetgevende maatregelen wordt de laatste decennia ook gesleuteld aan de politieke actieve participatie van vrouwen. De *rol van de vrouw heeft zich in de feiten nooit beperkt tot de private levenssfeer* met de zorg voor het gezin en de kinderen. Om als gezin te kunnen overleven hebben vrouwen (en kinderen) steeds hun steentje moeten bijdragen.

In een periode van amper 50 jaar tijd is de arbeidsmarktparticipatie bij de vrouwen meer dan verdubbeld. Hiermee evenaren zij nog niet het niveau van de mannen. Voor bepaalde leeftijdscategorieën en opleidingsniveaus is dat reeds het geval, met name bij de 15-49-jarige hooggeschoolden. In tegenstelling tot de mannen is het bij een beschrijving van de werkzaamheidsgraad bij vrouwen niet alleen belangrijk rekening te houden met factoren als leeftijd en opleiding maar ook met de gezinsfase waarin vrouwen zich bevinden. Hierbij valt het grote aandeel van de deeltijdse arbeid bij vrouwen op.

Opvattingen en normen over de traditionele rol van man en vrouw houden stand

Bij zowel mannen als vrouwen leeft sterk de opvatting dat vrouwen best een stap terugzetten uit de arbeidsmarkt wanneer de *zorg voor kleine kinderen* zich aandient. Gegevens uit de NIS-EAK tonen bovendien aan dat bij vrouwen dit de voornaamste reden is om te opteren voor een deeltijdse job. De

feitelijke situatie is consistent met de opvattingen die hieromtrent leven. Dat ligt ook in de lijn van de opvattingen in verband met de rol van mannen en vrouwen inzake de combinatie gezin en arbeid. Het idee van een gezinsleven dat lijdt onder een (voltijds) buitenshuis werkende vrouw is nog dominant aanwezig onder de Vlaamse bevolking.

Weliswaar is er reeds voldoende ondersteuning te vinden voor een groter aandeel van de mannen in het huishoudelijk werk en de zorg voor kleine kinderen maar het *blijft toch de vrouw die haar levensloopbaan afstemt in functie van het gezinsleven*. Hierbij mogen we evenwel niet uit het oog verliezen dat deze opvattingen niet zomaar door alle mannen en alle vrouwen worden onderschreven. Naargelang de leeftijd en de genoten opleiding krijgen we een gedifferentieerder beeld. De overige achtergrondkenmerken zoals de werksituatie en de werksituatie van de eventuele partner, het al dan niet nog de zorg dragen voor kleine kinderen, oefenen nu eens wel en dan weer niet een effect uit op de opvattingen omtrent de rol(len) van mannen en vrouwen in het gezins- en beroepsleven.

Focus op de samenwonenden

Koppelhuishoudens zijn de plaats bij uitstek waar onderhandeld kan (moet?) worden over een meer gelijke verdeling van de huishoudelijke taken. Op een kleine groep na ($\pm 20\%$ koppelhuishoudens) blijven *globaal genomen de huishoudelijke taken ongelijk verdeeld in het nadeel van de vrouwen*. In

Tabel 1.

Wijze waarop vrouwen zouden moeten werken tijdens verschillende levensfasen (in %).

	Na het huwelijk en vóór er kinderen zijn (n=1 159)	Wanneer een van de kinderen de leerplichtige leeftijd nog niet bereikt heeft (n=1 134)	Wanneer het jongste kind naar school gaat (n=1 137)	Wanneer de kinderen het huis uit zijn (n=1 075)
Voltijds	83,5	14,9	28,8	53,8
Deeltijds	13,6	55,5	63,3	37,1
Thuisblijven	2,8	29,6	7,9	9,1

Bron: APS-survey 2002.

koppelhuishoudens waar beide partners voltijds werken of niet werken neemt de kans op een evenredige verdeling van de huishoudelijke taken toe. Wanneer de zorg voor kleine kinderen zich aandient, neemt die kans evenwel terug af. De kansen op een ongelijke verdeling van de huishoudelijke taken is groter bij de koppelhuishoudens met een anderhalve baan en de zogenaamde kostwinnersgezinnen. In deze koppelhuishoudens kennen de traditionele rolinvullingen een hardnekkig bestaan. Slechts bij een minderheid van de koppelhuishoudens zorgt de verdeling van het huishoudelijk werk soms wel eens voor onenigheid. De kans op onenigheid neemt toe bij koppelhuishoudens met tweeverdieners of een anderhalve baan, met kinderen jonger dan 5 jaar, bij 18-34 jarigen en degenen die gewonnen zijn voor een grotere rol van de man in het huishouden. Wanneer de taken meer evenredig verdeeld zijn bij koppels met een anderhalve baan neemt de kans op onenigheid evenwel af. In het algemeen worden de huishoudelijke besommeringen niet meegenomen naar de werkplaats. Prestatieproblemen op het werk wegens de huishoudelijke taken doen zich wel meer voor bij de vrouwen. Rekening houdend met kenmerken zoals leeftijd, de zorg voor kleine kinderen, al dan niet evenredige verdeling van de huishoudelijke taken en al dan niet onenigheid over de verdeling van deze taken leiden evenwel tot een genuanceerd beeld. De levensfase waarin zowel mannen als vrouwen zich bevinden lijkt bepalend te zijn voor het voorkomen van prestatieproblemen op het werk als gevolg van huishoudelijke verantwoordelijkheden. Het vervullen van huishoudelijke taken na de arbeidstaak is een zwaardere opgave voor voltijds werkende mannen én vrouwen met de zorg voor kleine kinderen en wanneer er onenigheid bestaat over de verdeling van de huishoudelijke taken.

Dat alles wijst er op dat een meer gestroomlijnde combinatie van gezin en arbeid waarbij zowel mannen als vrouwen hun verantwoordelijkheid op beide vlakken kunnen/willen opnemen er niet van vandaag op morgen zal komen.

Bij wijze van besluit

Het *Vlaamse beleid* heeft zich uitdrukkelijk als doel gesteld een bijdrage te leveren tot een *beter evenwicht tussen arbeid, gezinsleven en vrije tijd*. Dit

engagement is nogmaals expliciet herhaald in het Pact van Vilvoorde tussen de Vlaamse regering en de sociale partners (november 2001).

In het kader van een betere afstemming tussen arbeid en gezinsleven kan gewezen worden op allerlei formules om het werk tijdelijk te onderbreken. De vraag stelt zich of deze formules hun doel niet enigszins voorbij schieten. Heel wat vrouwen zetten een stap terug als de zorg voor kinderen zich aandient en de opvatting dat dit ook zo hoort, wordt gedeeld door een meerderheid van de mannen en de vrouwen. Bestendigen dergelijke tijdelijke uitstapformules niet de blijvende ongelijke verdeling van de huishoudelijke taken en de zorg voor kleine kinderen?

Ter afronding keren we nog eenmaal terug naar de gegevens van de APS-survey 2002. Bij een overgrote meerderheid van de koppelhuishoudens bestaat meestal geen onenigheid over de verdeling van de huishoudelijke taken. Niettegenstaande het veel gehoorde antwoord op de vraag: "Hoe gaat het?" "Druk, druk, druk..." luidt, blijkt de *Vlaming toch niet ongelukkig* te zijn. Na de reeks vragen over de combinatie van het gezinsleven met het beroepsleven volgt in de vragenlijst de vraag: "Als u uw leven in het algemeen bekijkt, hoe gelukkig of ongelukkig zou u zeggen dat u over het geheel genomen bent?" De antwoordmogelijkheden varieerden van uitermate gelukkig tot uitermate ongelukkig. Alhoewel deze vraag wellicht niet vrij is van sociaal wenselijk antwoordgedrag drukken de meeste respondenten zich genuanceerd uit: 45% van de respondenten noemt zich 'eerder' gelukkig, 38% zegt uitermate tot zeer gelukkig te zijn, 13% is onbestemd en 4% is eerder ongelukkig tot uitermate ongelukkig. Vrouwen zijn iets gelukkiger dan mannen maar het verschil blijkt niet zo groot te zijn. Respondenten met een hoger inkomen zijn eveneens iets gelukkiger, maar het verschil is wederom zeer beperkt. Leeftijd, opleidingsniveau en het al dan niet hebben van betaald werk hebben geen significant effect. Er zijn wel aanzienlijke verschillen volgens huishoudtype: respondenten die samenwonen met partner en die samenwonen met partner en kinderen zijn gelukkiger dan gemiddeld; alleenstaande ouders zijn duidelijk ongelukkiger dan gemiddeld. Tot slot heeft ook het aantal vrienden een positieve invloed op geluk, maar is het effect wederom beperkt. Het combineren van arbeid en gezinsleven mag dan wel eens moeilijk zijn en aanleiding geven tot stress, al bij al blijft het

toch de moeite waard daar respondenten die samenwonen met een partner, al dan niet met kinderen, tot de meer gelukkigen behoren.

*Ann Carton
Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
Administratie Planning en Statistiek*

Noten

1. Voor meer info over de jaarlijkse APS-survey zie http://aps.vlaanderen.be/survey/aps_survey/APS-survey.htm.
2. VRIND: http://aps.vlaanderen.be/statistiek/publicaties/stat_Publicaties_vrind.htm.
3. Vlaanderen gepeild: http://aps.vlaanderen.be/statistiek/publicaties/stat_Publicaties_gepeild.htm.